Matisz László MIRŐL SZÓL A ZENE?

interjú Szabados Györggyel

A szépreményű hetvenes évek illúziói szertefoszlottak. A hajdan alternatívát jelentő hangokat elnyomták a gigabájtok, nagyszabású projektek és a mindezek örvényében morajló globális zajhatások. A konstruktívnak tetsző gondolatok és kezdeményezések prófétái felszínes szavakban vagy metakommunikációban bujkáló erkölcsi elismerést, jobb esetben némi tiszteletet érzékelhetnek; és azt is inkább személyük, nem pedig szellemük iránt...

A zene a legszenzitívebb jelenség, ami a világban zajló változásokra elsőként reagál, a természet hangjai, a természetben egyként létező ember, s olyan művészek által, akik értik és közvetítik a hangokban lévő jelentést. Manapság sokkal kevesebben választják és vállalják a médium szerepet; a zenészek inkább játszanak, mesélnek, szórakoztatnak, s nem közölnek - pláne nem közvetítenek. Pedig a zene, mint eredeti, eredendő tulajdonságainál fogva - szinte akaratunkon kívül is - létező jelenség, ma is ugyanúgy működik... De vajon miről mesél, mit mond? Különösen a harminc-negyven éve volt ígéretesen őszinte - szabad, improvizatív, aleatorikus - hangokhoz képest. A kérdést illetően nem elhanyagolva azt a nyilvánvaló tényt sem, hogy az igazi művész készsége, tehetsége, valamint értékrendje, szellemisége egységes, erősen összefüggő egész, melynek összetevőit nincs értelme külön elemezgetni.

A témáról **Szabados Györggyel** *beszélgettünk. Az alábbiakban az ő gondolatait idézem tömörítve, de majdnem szó szerint.*

„A nagyobb szellemi változások idején azok az alkotók mutattak fel igazán jelentős művészi alkotásokat, jelenségeket, akik nemcsak a tehetségükből adódóan ösztönösen tevékenykedtek (lehetőleg úgy, hogy ebből jó megélhetésük is legyen), hanem akik szellemek voltak. Akik tudták, hogy a művészet minden pillanatnak a teljes átvilágítása, tehát tisztában voltak a fundamentumokkal, és azzal is, ami itt épp most történik - vagyis a teremtés szintjén viszonyultak a világ jelenségeihez. A zenében ehhez nemcsak kellő fantáziával megáldott, magas ízlésű és jó formaérzékű muzsikus kell, hanem olyan, aki pontosan érti, hogy mi zajlik körülötte. Az improvizatív zene megjelenése annak a tünete, hogy sok mindennek vége van ebben a civilizációban, hiszen a kultúra, azon belül pedig a zene a legérzékenyebb jelenség, ami a világ változásaira reagál. Ezt már a legrégibb korokban is tudták - legalábbis a gondolkodó, fenntartó szellemű emberek. Ma a legtöbben ilyen irányultság nélkül, meglehetős nagyképűséggel viszonyulnak mindenhez, így a zenéhez is; sokan abban a tévhitben vannak, hogy felfedeztek valamely formális dolgot, miközben teljesen tájékozatlanok és érzéketlenek a körülöttük zajló világjelenségekre.

Ösztönük nem sugallatos, csak követő. S főleg siker-követő.

Pedig a jelenleg tapasztalható átalakulás horribilis. Az emberi civilizáció története során nagy kultúrák tűntek el, melyeknek nyomuk sem maradt; már-már ezekhez lehetne hasonlítani a mai változások horderejét. Minden civilizáció és a benne élő közösség, valamint az ebből fakadó kultúra, egységes. Amikor ez az egységes állapot hanyatló fázisba kerül, felismerhető lassan a hanyatlás titkos oka. Ez leggyakrabban az önhittség valamely koncepcionális változatában érhető tetten.

Ezen a világon persze mindig van hiba, mindenben; ha minden tökéletes lenne, megállna az élet. Az emberi gondolkodásnak azonban van egy alapjaiban meghatározó negatívuma, mely szerint: az ember úgy véli, a tökéletesnél is tökéletesebbet tud felépíteni, s neki ez örökké való hatalma.

A nyugati, vagy euro-amerikai civilizáció is egy ilyen utat járt be az elmúlt két-három évezredben, amelynek lehajló deszcendens ágát, bukását éljük ma meg. A zeneművészet - ha követni akarja mindezt, vagyis autentikus akar lenni - csakis a mai létet, ennek lelki állapotát tükrözheti. És ebbe egyetemes háttérként a szabadság istenes rendje is beletartozik. Holott, szinte minden forma, amely ma megjelenik ebben a kultúrában, már az egyetemes fundamentális formáktól eltérő, mesterséges forma.

A szabad zene ezt a mesterségességet, ezt a mesterkéltséget kezdte el a kollektív tudatalatti szintjén, s az ösztönök mentén minden erővel lehántani magáról. Egyébként minden lényeges és fontos zene, és a benne megnyilvánuló szellem, Beethoventől Bartókig, az afrikai majd amerikai feketéktől a moldvai csángókig, újra meg újra az ősi, a fundamentális jelenségek mélységéből merített, magról növekedett. A zene mindig és mindenkor ezért szólalt meg először, szűretlenül is a legautentikusabban a direkt, áttételesség-mentes megnyilatkozásban, az improvizativitásban. Volt egy lény, amelyik elkezdett hangokat kiadni...

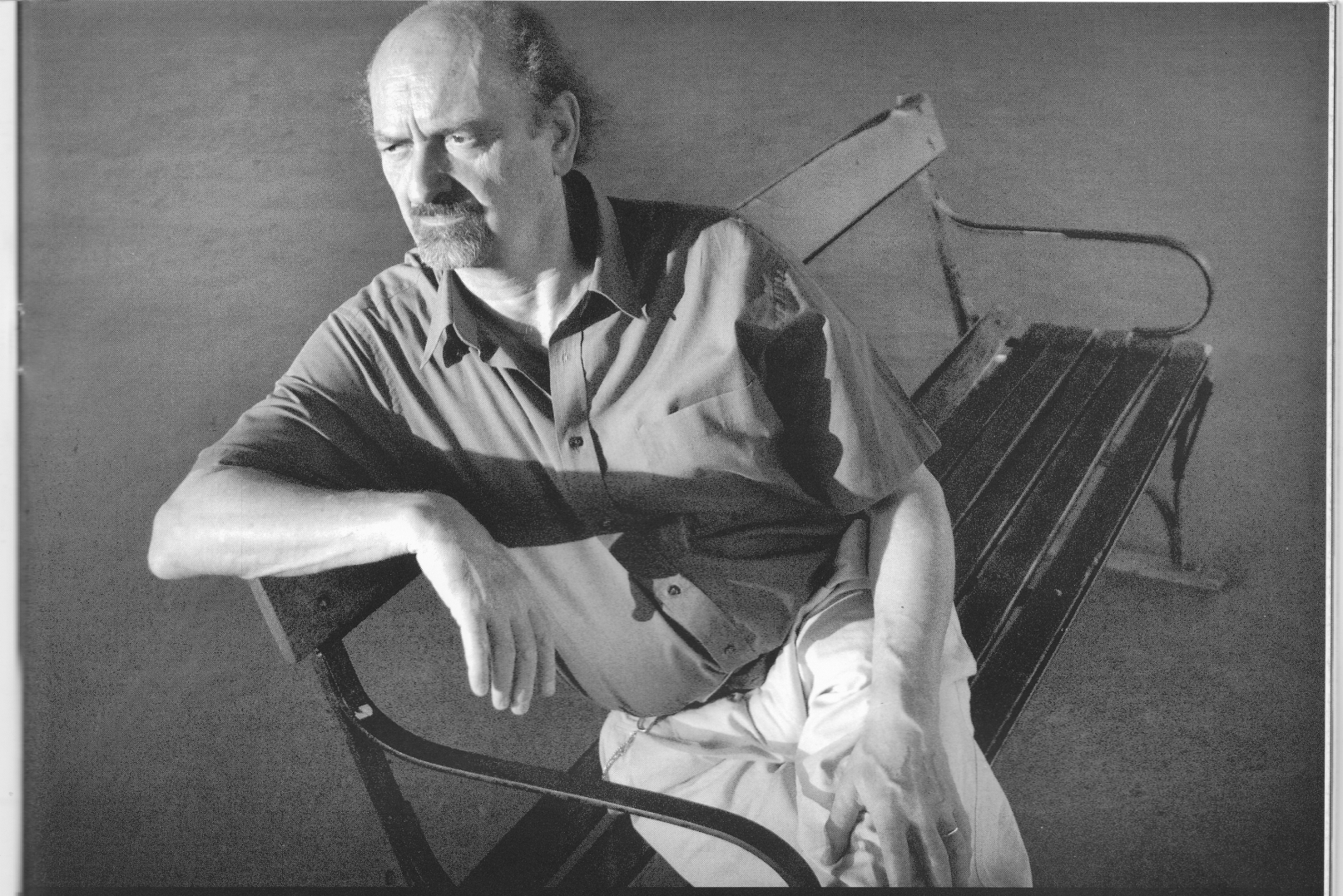

Itt felmerül a kérdés: mi az a fundamentális jellemző, ami a megszólalást már zenének minősíti? Hamvas Béla azt írja: a zene jelenség-alapja a tagolatlan bőgés és az elemi nagyvonalúság. Ennél letisztultabban nem lehet megfogalmazni azt, hogy a létezésben, bármely lény megszólalását tekintve hol kezdődik zene. Tudniillik minden, ami van a világon, önmagát hangilag is közli: az élettelen tárgytól az állatokon át az emberig. A muzsikusnak az a dolga, hogy a hangok külön nyelvén fogja fel, és fogalmazza újra a világot; hogy megszemélyesítse akár egy véletlenül leeső tárgy hangját is, amely a zeneművész felfogásában nem csupán széttörik, hanem "meghal". Mert mindennek sorsa van, s végül is minden érzelem. A világ csak így érthető és szerethető.

A szabad zenék irányába csúszott a világ. Minden, ami kitüntetett volt, szabályozott volt, állítás volt - dőlő félben van. Már nincsen meg a régi építmény hiteles apologetikája (például Isten vagy az uralkodó dicsérete) úgy, ahogyan az európai zene reprezentálta magát (Isten ugyan van, de uralkodó sehol). A barokk korig ez csodálatosan működött, sőt, pusztán a magára maradt emberről, az individuumról máig még a legmagasabb szinten. Ám ezt követően problémák özöne támadt. S a zene mára stílusában is magánüggyé vált. Egy darabig "demokratizálódott", később már anarchizálódott az európai zene. Hogy ezenközben megszülessen a jazz, amelyről hamarosan és extatikusan kiderült, hogy nemcsak az ember zenéhez való viszonyulásának alapélményét hozta újra felszínre, de egyfajta mély istenhitet. Ezért nem minősítem én a jazzt, pusztán műfajnak. Benne és elementáris hatásában többről van szó: az ember mérhetetlen keserves életéről, örömeről, szenvedéséről, elragadtatásáról, vagyis az emberi egzisztenciáról megint. A kozmoszba kivetett ember zenéjéről: vigasztalódásáról, Éghez kötődéséről, egy extatikus közellét attitűdről és megszólításról - hangsúlyozottan műfajoktól függetlenül.

Az improvizitás végkifejlete, telje: a szabad zene. Ebben azért van most látszólag megtorpanás, mert a legnagyobb kétségbeesésben él ma az ember. Mert a megrendítő változások és aggodalmas előérzetek következtében saját létét, a jövőjét, a gyermekeinek a jövőképét látja, érzi mindenki veszélyeztetettnek, a kontinuitást. Az egyszerű ember és a művész egyaránt olyan feladatvállalásra kényszerül, amelyet nem lehet önkifejezésre alapozni. Sikerorientált, anyagi kényszerpályák tartják fogva a szellemet, hogy fennmaradhasson az egzisztencia. Csak kevés művész van, akit ez utóbbi állapot nem ragad el.

Elhivatottság van bennük? Vagy valami beletörődés? Talán belső tartás ez, egy időtlen hit élménye..."